

УДК [332.122:338.43]:[330.15+331.5](477.87)

Воркун Л.І., пров. інж. [©], **Демкович Л.К.**, пров. інж.
Інститут регіональних досліджень НАН України, м. Львів

АНАЛІЗ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Дано характеристику природних ресурсів сільських територій Львівської області, проаналізовано їх стан та перспективи використання для підвищення ефективності розвитку сільських територій області.

Ключові слова: *природно-ресурсний потенціал, сільські території, розвиток сільських територій.*

Постановка проблеми. Вирішальний вплив на стан розвитку сільських територій будь-якого рівня має їх ресурсний потенціал, який виступає базою для розвитку основного їх виду діяльності – сільськогосподарського виробництва. Під ресурсним потенціалом слід розуміти наявність засобів та запасів, які знаходяться на певній території і можуть бути використані нею для досягнення окреслених завдань. Головними складовими ресурсного потенціалу сільської території можна вважати наступні: природно-ресурсний потенціал, виробничий потенціал, людський потенціал. В останні роки має місце деаграризація сільської економіки, тобто розвиток несільськогосподарських галузей з метою диверсифікації зайнятості сільського населення, однак сільське господарство залишається основною галуззю економіки на сільських територіях. А тому базовою складовою ресурсного потенціалу сільської території є її природно-ресурсний потенціал, що виступає як визначальний чинник формування спеціалізації господарської діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Питання природно-ресурсного потенціалу сільських територій розглянуті в працях О. Павлова, М. Барановського, А. Лісового, М. Маліка, І. Гончаренко, І. Прокопи, К. Васківської.

Мета статті. Метою даної статті є проведення аналізу природно-ресурсного потенціалу сільських територій Львівської області, на основі якого можна буде виявити проблеми розвитку та сформулювати пріоритетні напрямки економічної діяльності на сільських територіях.

Виклад основного матеріалу. В структурі природних ресурсів головна роль належить земельним ресурсам, особливо землям сільськогосподарського призначення, так як саме земля виступає необхідною матеріальною передумовою та основним засобом сільськогосподарського виробництва. Земля відноситься до невідтворювальних засобів, являється територіальним ресурсом, базою розвитку кожної конкретної території, якій вона належить.

При аналізі ресурсного потенціалу сільських територій слід враховувати різний рівень забезпечення їх земельними ресурсами і, насамперед, землями

сільськогосподарського призначення. Сільськогосподарські угіддя Львівської області на кінець 2010 року займали площу 1265,5 тис. га, що складало 60,0 % всієї території області. В структурі сільськогосподарських угідь рілля займала площу 796,4 тис. га або 62,9%; площа сіножатей і пасовищ становила 445,4 тис. га або 35,2%; багаторічні насадження займали площу 23,0 тис. га або 1,8% [4, С. 33].

На одного мешканця області в 2010 році припадало 0,5 га сільськогосподарських угідь та 0,31 га ріллі. Дані показники є нижчими від відповідних показників по Україні, які становлять відповідно 0,79 та 0,67 га, але перевищують середньоевропейські, які складають 0,37 та 0,21 га відповідно [5]. Разом з тим, на одного сільського жителя області припадало по 1,26 га сільськогосподарських угідь та 0,8 га ріллі, що дозволяє говорити про те, що сільські території області мають достатньо земельних ресурсів для ведення ефективного сільськогосподарського виробництва та, відповідно, забезпечення зайнятості сільського населення.

Для Львівської області характерна висока сільськогосподарська освоєність та розораність земель, про що свідчить частка ріллі у структурі сільськогосподарських угідь (тобто розораність земель), яка у 2010 році становила 62,9% [4, с. 33]. У розвинутих країнах показник розораності значно нижчий. Так, у США він сягає 25% , у Франції – 48%, в Угорщині розораність угідь становить 37% [5].

Висока розораність сільськогосподарських угідь свідчить про інтенсивне використання земельних ресурсів в сільськогосподарському виробництві, з іншого боку, не можна допускати підвищення розораності сільськогосподарських угідь в області, бо це може призвести до поглиблення екологічної кризи в землекористуванні.

Структура земельних угідь та їх склад обумовлюють спеціалізацію сільськогосподарського виробництва області. Рівнинні райони спеціалізуються на виробництві продукції рослинництва; землі гірських районів є найбільш придатними для пасовищ і сіножатей, тому там переважає м'ясо-молочне тваринництво. Загалом в останні роки у структурі валової продукції сільського господарства дещо переважає продукція рослинництва. Так, станом на 2010 рік в області було вироблено: продукції рослинництва на 2102,4 млн. грн. або 50,3% від валової продукції сільського господарства; продукції тваринництва – 2079,0 млн. грн. або 49,7% відповідно [4, С. 41].

Основними проблемами з охорони земельних ресурсів в області є зменшення поживних речовин у ґрунтах, водна ерозія ґрунтів і недостатня рекультивация порушених земель. Порушені землі – це землі, які втратили господарську цінність або є джерелом негативного впливу на навколишнє середовище у зв'язку з порушенням ґрунтового покриву, гідрологічного режиму та утворенням техногенного рельєфу в результаті господарської діяльності. Площа порушених та відпрацьованих земель в області, які потребують проведення заходів, спрямованих на відновлення їх продуктивності та господарської цінності, на початок 2010 року становила відповідно 11,8 та 6,7

тис. га. Тільки протягом 2009 року в області порушено 41 га землі. Порушені землі вилучають з інтенсивного сільськогосподарського виробництва та піддають рекультивациі за умови, що вартість комплексу робіт, спрямованих на відтворення їх продуктивності, є економічно доцільною, або переводяться в кормові угіддя, передаються під лісонасадження [1, с. 51, 60, 61]. Протягом 2009 року в області було рекультивовано 178 га.

Для підтримки родючості орних земель необхідне регулярне внесення мінеральних та органічних добрив. Однак через скрутний фінансовий стан сільськогосподарських підприємств та населення області ці роботи не проводяться в повному обсязі. Хоча в 2010 році ситуація з внесенням мінеральних добрив дещо покращилася, внесено добрив на 10,2% більше, ніж у 2009 році, але кількість внесених добрив під сільськогосподарські культури залишається низькою і становить близько третини від необхідної потреби [1, с. 51].

Одним з важливих природних ресурсів сільських територій, який активно використовується для здійснення господарської функції, є ліси. Ліси – це основа для ведення лісового та мисливського господарства, що, в свою чергу, дозволяє вирішувати в певній мірі проблеми зайнятості на сільських територіях. Ліси використовуються для задоволення потреб у продуктах лісу, як от деревина, що виступає як сировина для розвитку деревообробної, целюлозно-паперової промисловості та народних промислів; населення бере від лісу гриби, ягоди, лікарські рослини. Окрім того, вони виконують важливу природоохоронну, ґрунтозахисну, водоакумулятивну та оздоровчо-рекреаційну функції.

У Львівській області ліси займають 694,5 тис. га, що становить 31,8% загальної площі області та понад 8 % загальної площі лісів України, на одного мешканця області припадає по 0,27 га лісу. Для порівняння: по Україні ліси та лісовкриті площі становлять 17,5% території країни, на одного мешканця України припадає 0,23 га лісу [1, с.82]. Говорячи про оптимальний показник лісистості конкретного регіону, слід відзначити, що для Львівської області він встановлений на рівні 30% (наказ № 371 від 29.12.2008 року Державного комітету лісового господарства України “Про затвердження показників регіональних нормативів оптимальної лісистості території України”).

Ліси по території області розміщені нерівномірно. Основна частина вкритої лісом площі припадає на гірські райони Карпат, а також Розточчя, Гологори, Мале Полісся. Найбільші масиви лісів зосереджені в Сколівському районі – 101,5 тис. га або 72,5 % загальної площі району, Турківському – 69,5 тис. га або 57,9 %, Старосамбірському – 56,5 тис.га або 47,1 %. Найменш лісистими є рівнинні райони: Пустомитівський – 15,6 % лісів від загальної площі району, Самбірський – 13,4 %, Городоцький – 12,4 % площі району [2, С. 40].

Для лісів Львівщини характерна різноманітність деревних порід. Основними лісоутворюючими породами є сосна, яка займає 23 % площі лісів, ялина – 20 %, бук – 17 %, дуб – 16 % [2, С. 40].

Ліси Львівської області поділені на 4 основні категорії: ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення займають

площу 132,8 тис.га (16,4 %); рекреаційно-оздоровчі ліси — 295,1 тис.га (42,8 %); захисні ліси — 115,5 тис.га (16,7 %); експлуатаційні ліси — 310,1 тис.га (44,9 %) [2, С. 40].

Відтворення високопродуктивних лісів, догляд за ними, захист і охорона відповідно до вимог законодавства України – це основна функція підприємств лісового господарства області та районів. Як видно з таблиці 1, протягом 2010 року відтворення лісів в області проведено на площі 3,3 тис. га, садіння і висівання лісових культур – на площі 2,4 тис. га. Ці показники є найнижчими за останні п'ять років.

Таблиця 1

**Динаміка відтворення, садіння та фактичної вирубки лісу
у Львівській області, га***

	2005	2007	2008	2009	2010
Відтворення лісів	4754	4438	4841	4364	3258
Садіння і висівання лісу	4138	3691	3865	3096	2422
Динаміка фактичної вирубки лісу	26287	27590	24992	18506	20905

*Джерело: [1, с.79, 80, 82].

Окрім лісовирощування лісові господарства займаються заготівлею ліквідної деревини як за рахунок рубок головного користування, так і рубок, пов'язаних з веденням лісового господарства. У 2010 році площа фактичної рубки лісу у Львівській області становила 20,9 тис.га. Порівнюючи ці дані з попередніми роками (табл. 1), можемо сказати, що у 2010 році вирубка лісу по області збільшилася, що слід кваліфікувати як негативне явище.

Стабілізація обсягів лісозаготівель має важливе екологічне і соціальне значення, оскільки ліси є цінним компонентом природи, фактором, що стабілізує навколишнє природне середовище. Скорочення вирубки лісів сприяло б поліпшенню клімату, підвищенню продуктивності сільськогосподарських угідь, що є важливим чинником для економічного зростання сільських територій.

Лісові ресурси є основним засобом для ведення мисливського господарства. Мисливське та лісове господарства тісно пов'язані між собою, комплексне ведення лісового та мисливського господарств дає змогу ефективніше використовувати лісові ресурси та повніше займатися відтворенням і збереженням корисної мисливської фауни. Станом на кінець 2010 року у Львівській області право ведення мисливського господарства надано 66 господарствам на загальній площі мисливських угідь 1793,8 тис. га.

Водні ресурси – ще один важливий вид ресурсів, без якого неможливе функціонування всіх видів сільськогосподарського виробництва та невиробничої сфери на селі. Природна водозабезпеченість Львівщини середня на Україні і становить на 1 км² території 226 тис. м³/рік, що в перерахунку на 1 мешканця – 1,82 тис. м³/рік. [2, С. 16].

Через Львівську область проходить Головний Європейський вододіл. В області нараховується понад 8950 річок загальною протяжністю 16343 км. Річки

області відносяться до басейнів Чорного (Дністер, Стрий) і Балтійського (Західний Буг, Сян) морів. Найбільша кількість річок нараховується в басейні р. Дністер (5838), р. Західний Буг (3213) і незначна кількість в басейнах р. Сян.

Водні ресурси нерівномірно розподілені на території області. У межах Карпат в середньому на площу 1 км² припадає 1 км річок. На Передкарпатській височині густота річкової сітки зменшується, але річки стають більш повноводними.

Основним джерелом господарсько-питного водопостачання в області є підземні води. Забір питної води на 98,5 % здійснюється з підземних джерел питного водопостачання і лише 1,5% забезпечується з поверхневих водозаборів у гірських районах. Поверхневі води, тобто води рік, озер, водосховищ, ставків, використовуються в основному для технічного водопостачання підприємств, рибоводних ставів та ін.

Надра Львівської області багаті на горючі корисні копалини – нафту, природний газ, кам'яне вугілля, торф. Є значні поклади калійної та кам'яної солі, сірки, озокериту; велика кількість різноманітних джерел мінеральних вод, а також лікувальної грязі. Наявність запасів природних будівельних матеріалів (гіпсу, вапняку, мергелю, піску, глини) дозволяє відкривати на сільських територіях області невеликі виробництва з переробки цих корисних копалин.

Природні ресурси та кліматичні умови є важливими факторами, що визначають рекреаційний потенціал кожної окремої території. Львівська область володіє значною частиною природно-рекреаційного потенціалу України, який при раціональному використанні може суттєво вплинути на прискорення її розвитку, дати позитивні економічні та соціальні наслідки для вирівнювання інфраструктури її сільських територій, створення додаткових робочих місць на сільських територіях за рахунок збільшення частки приватного рекреаційно-туристичного бізнесу в сільській місцевості.

Природні рекреаційні ресурси сільських територій Львівщини представлені кліматичними, ландшафтними, водними, лісовими ресурсами, лікувальними мінеральними водами, грязями, озокеритом та ін., основна частина яких зосереджена в гірських і передгірських районах області. Найбільші обсяги бальнеологічних, лісових і ландшафтних ресурсів є у Дрогобицькому та Стрийському районах. Сколівський і Дрогобицький райони області мають найбільшу частку земель оздоровчо-рекреаційного призначення [3]. Значна частка бальнеологічних, лісових та водних природно-рекреаційних ресурсів зосереджена також в рівнинних районах області: Яворівському, Городоцькому, Перемишлянському.

Наявність значних природно-рекреаційних ресурсів створює сприятливі умови для розширення існуючої курортно-санаторної сітки і баз відпочинку, активізації ринку рекреаційно-туристичних послуг у сільській місцевості, зокрема розвитку гірськолижного відпочинку, розвитку природо-пізнавального сектора туризму, який базується на створенні мережі екологічних прогулянкових маршрутів у природних заповідниках .

Останнім часом широкої популярності в області набуває сільський зелений туризм, який перетворюється для багатьох жителів в основний вид діяльності – він може бути джерелом стабільного доходу для сільського населення. Так, згідно з анкетним опитуванням, проведеним Інститутом регіональних досліджень НАН України, 13,6% мешканців Старосамбірського району вважають розвиток зеленого туризму пріоритетним напрямком розвитку своєї території, який сприятиме частковому вирішенню проблеми зайнятості.

Вигідне географічне розташування області з точки зору господарських стосунків з Республікою Польща та розвинута транспортна мережа дає можливість розвивати на прикордонних сільських територіях рекреаційні центри європейського значення.

Висновки. Таким чином, можна вважати, що сільські території Львівської області володіють значним природно-ресурсним потенціалом, який при більш повному та ефективному використанні міг би забезпечити їх збалансований розвиток та суттєво підвищити рівень і якість життя сільського населення. Ландшафтна особливість території області та наявний рекреаційний потенціал створюють сприятливі умови для поглиблення розвитку оздоровчої інфраструктури, як от санаторії, відпочинкові бази, туристичні маршрути тощо.

Література

1. Довкілля Львівщини. Статистичний збірник // Державний комітет статистики України. Головне управління статистики у Львівській області. – Львів, 2011. – 103с.
2. Екологія Львівщини 2010. – Львів: ЗУКЦ, 2010. – 126с.
3. Кравців В., Матолич Б., Гулич О., Полюга В. Рекреаційний потенціал Львівської області та стратегія його освоєння / Регіональна економіка. – 2002.– № 2. – С.134-143.
4. Сільське господарство Львівщини. Статистичний збірник. Державний комітет статистики України. Головне управління статистики у Львівській області. – Львів, 2011. – 173с.
5. Щурик М.В. Фінансування екології відтворення земельних ресурсів аграрного сектору Карпатського макрорегіону /Фінанси України. № 3. – 2007. – С.67-74.

Summary

Vorkun L., Demkovich L.

The Institute of Regional Research of National Academy of Sciences of Ukraine **ANALYSIS OF THE NATURAL RESOURCES OF LVIV REGION'S RURAL TERRITORIES**

Features of the natural resources of rural territories Lviv's region are given. Perspective of their usage in order to increase the efficiency of development rural territories of the region is analysed.

Рецензент – д.е.н., професор Музика П.М.